

CZU: 811.135.1'373.7

Petru BUTUC
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

ANGELA SAVIN-ZGARDAN.
MOTIVAȚIA UNITĂȚILOR
POLILEXICALE STABILE
ÎN LIMBA ROMÂNĂ.
CHIȘINĂU: „DIRA AP”, 2019, 274 P.

Notă introductivă. Apariția curentului denumit „Lingvistica structurală” ține de istoricele descoperiri ale fizicii de la sf. sec. al XIX-lea. Investigând lumea particulelor mici, fizicienii au demonstrat că orice obiect sau fenomen, care poate fi supus observării, poate fi și descompus în elemente mult mai mici și mai simple, iar constituentele oricărui fenomen (materie, proces) interacționează într-un anumit fel și creează structura lor, ceea ce prin structură, în toate domeniile științifice, este subînțeles caracterul, procedeul și legea legăturilor existente între elementele constituente. Astfel, nimic nu poate exista în realitate în afara unei structuri, de vreme ce atât structura, cât și elementele ei constituente sunt cu referire la fenomenul din care fac parte și depind de caracteristicile generale ale lumii materiale.

În lingvistică, noțiunea de structură a intrat prin teoriile lui Ferdinand de Saussure, lingvistul care a demonstrat că și limba este o structură, un sistem ce are la bază nu numai o acțiune reciprocă, ci și o intercondiționare. Faptul acesta a făcut ca problema caracterului motivat și sistemic al limbii să fie una cheie pentru toate teoriile elaborate în spiritul structuralismului saussurian.

Prin structuralism lingvistic se atrage atenția cercetătorilor spre investigarea legităților interne ale sistemului limbii. Semnificația metodologică a acestei teze este clară: lingvistica trebuie să se ocupe de elementele interne ale limbii, adică de faptele ce motivează sistemul și funcționarea lui. Fiecare fenomen de limbă trebuie examinat în perpetuă mișcare motivată, faptele de limbă să fie cercetate ca structuri dinamice, legate nemijlocit cu contextul și situația vorbirii. Scopul unei atare cercetări constă nu doar în a identifica pur și simplu elementele constituente ale unei unități de limbă, dar și de a determina felul cum se raportează ele la mesajul dat, care este motivația gramaticală în raport cu cea logică și semantică, în cadrul general al contextului și situației comunicative (sintactice). La analiza unităților de limbă în spiritul structuralismului saussurian, cercetarea pornește nu de la formă (deși aceasta nu este neglijată), ci de la conținut, urmărind comportamentul elementelor constitutive ale fenomenelor de limbă în situații verbale concrete.

După părerea noastră, anume în respectivul spirit științific, în această formulă metodologică-cheie este scrisă cartea cu titlul *Motivația unităților polilexicale stabile în limba română* (Chișinău, 2019), elaborată de dna Angela Savin-Zgardan, doctor habilitat în filologie, profesor universitar și cercetător științific principal la Institutul de Filologie

Română „B. P.- Hasdeu” al MECC. Autoarea demonstrează că în prezent problema motivației structurilor lingvistice se situează tot mai mult în centrul cercetărilor europene de limbă, creându-se, astfel, o nouă disciplină – Lingvistica motivațională, având la bază criteriile structuralismului lingvistic saussurian.

Se menționează, pe bună dreptate, că domeniul respectiv de cercetare, în lingvistica românească, se află abia la început, în faza lui incipientă de dezvoltare, ceea ce ne face să susținem că lucrarea dnei prof. Angela Savin-Zgardan are o importanță incontestabilă, întrucât tratează problema unităților polilexicale stabile (UPS) în perspectiva creării unei noi direcții în lingvistica românească, cu privire la motivația structurilor lexicale, frazeologice și sintactice.

În lucrare se lasă ușor de înțeles că fenomenul motivației unităților polilexicale stabile poate fi cercetat din mai multe puncte de vedere: onomasiologic, derivațional, frazeologic, semantico-sintactic și lexicologic. Concepția genezei și evoluției unităților polilexicale, în planul lingvisticii generale, alcătuiește o nouă abordare a problemei motivației semnului glotic și în lingvistica românească. În acest temei, caracterul inovator al respectivului studiu rezidă anume în complexitatea și multilateralitatea problemei abordate și a obiectului de studiu. La cercetarea UPS autoarea aplică metode inovatoare, prin care structurile glotice polilexicale sunt privite din două puncte de vedere: a) motivația utilizată în structura gramaticală a îmbinării stabile de cuvinte și b) motivația genezei și experienței la utilizarea UPS în structura limbii române.

Dna prof. Angela Savin-Zgardan propune clasificare a unităților polilexicale stabile conform motivației intralingvistice, delimitarea efectuându-se între unitățile polilexicale denominative și cele conotative. Implicit, se face și o clasificare a frazeologismelor și a locuțiunilor în baza motivației extralingvistice, care impune ideea divizării potrivit originii lor istorice, iar semnul lingvistic polilexical este tratat prin motivarea retrospectivă și cea prospectivă a unităților de limbă. Astfel, motivarea frazeologismelor și locuțiunilor în limba română este studiată în două accepții: motivația prezenței elementului constituent și motivația genezei, experienței și utilizarea lor propriu-zisă.

Unele unități polilexicale stabile sunt formațiuni fie indigene, fie pătrunse pe cale cultă, odată cu apariția necesității denominării realităților cotidiene sociale. Motivația folosirii lor în vorbire, neîntreruptă și până în prezent, rămâne însă a fi determinată de gradul de cultură al fiecărui om în parte, deoarece ele țin, în primul rând, de nivelul relației fiecărui om cu textele literar-artistice, științifice și publicistice. Din punctul de vedere al motivației externe, autoarea delimitează și prezintă în monografie mai multe tipuri de unități polilexicale stabile: UPS biblice, UPS mitologice, UPS bazate pe realități istorice, UPS livrești (p. 67-91). Prezentarea lor în lucrare este clară și explicită, descrisă în patru limbi: română, franceză, rusă și bulgară. Pentru a ne convinge, invocăm câteva exemple, respectiv, doar din câteva grupuri tematice:

UPS biblice sunt expresii care au pătruns în limba română prin intermediul textelor biblice. Dintre acestea fac parte: *cununa de spini, a se spăla pe mâini, a-și duce (purta) crucea, a-și da și cămașa de pe sine, mană cerească, mărul lui Adam, fructul oprit, trei crai de la răsărit* ș.a.

Cunună de spini (în română); *couronne d'épines* (în franceză); *терновый венец* (în rusă); *трън ливвенец* (în bulgară). Cununa de spini a fost unul din attributele Patimii lui Hristos, evocată astfel de Evanghelie: „Deci a ieșit Iisus afară, purtând cununa de spini și mantaua purpurie. Și le-a zis Pilat: Iată Omul!” (Evanghelia după Ioan, XIX, 5). Cununa de spini este simbolul suferințelor, chinurilor nemeritate.

A se spăla pe mâini este de asemenea o expresie cu conotație evanghelică. Este utilizată în limbile în care a fost tradusă *Biblia*. Așadar, *a se spăla pe mâini* (în română); *s'enlaver les mains* (în l. franceză); *умыть руки* (în rusă); *умивам сирьцете* (în bulgară). (Evanghelia după Matei, XXVII, 24). Acestea sunt cuvintele lui Pilat din Pont, procuratorul roman în Iudeea. După ce a sancționat condamnarea lui Iisus Hristos, i s-a adus apă și el se spăla pe mâini înaintea poporului, zicând: „Nevinovat sunt de sângele dreptului acestuia. Voi veți vedea”. La figurat această expresie are sensul de „a arăta că cineva se eliberează de responsabilitate într-o afacere oarecare” (p. 85-91).

Despre UPS mitologice se menționează faptul că ele au pătruns în limbile literare ale lumii într-o perioadă mai târzie, datorită literaturii culte. Cele mai multe dintre ele au o răspândire foarte mare. Determinarea originii acestor unități lexicale este o problemă foarte dificilă, deoarece se regăsesc pe teritorii foarte vaste. Se crede, pe bună dreptate, că cele mai multe își au totuși punctul de plecare din Grecia antică, iar de aici s-au extins în toată Europa și peste tot în lume. Autoarea Angela Savin-Zgardan prezintă în monografie doar câteva din cele mai răspândite: *Călcâiul lui Achile*, *Firul Ariadnei*, *Mărul discordiei*, *Lacrimi de crocodil*, *Pasărea Phenix*, *Cântecul lebedei* ș.a.

Călcâiul lui Achile (în română); *talon d'Achille* (în franceză); *ахилле соваята* (în rusă); *ахиле сованема* (în l. bulgară). Legenda antică povestește că Achile, celebrul erou, a fost cufundat de Teis, mama sa, în apele râului Stix, pentru a-l face invulnerabil. Stix era considerat fluviul morții. Călcâiul de care l-a ținut mamă-sa a rămas a fi vulnerabil. În timpul războiului cu galii, Paris l-a rănit în călcâi, după care Achile a murit. Numele lui Achile semnifică vitejia, curajul, iar expresia *călcâiul lui Achile* a rămas a fi simbolul punctului vulnerabil.

Firul Ariadnei (în română); le fil d-Ariadne (în franceză); *нить Ариадны* (în rusă), *пътеводнатанишкана Ариадна* (în bulgară). Legenda antică relatează că locuitorii Atenei, conform ordinului regelui insulei Creta, trebuia să sacrifice în fiecare an lui Minotaur (jumătate om-jumătate taur) șapte fete și șapte băieți. Neînfricatul Tezeu a reușit să salveze victimele, doar după pătrunderea în labirintul Minotaurului. A ieșit de acolo condus de firul Ariadnei, fiica regelui Minos, cu care mai târziu s-a căsătorit. Astăzi, această expresie desemnează „un mijloc ce ne ajută pentru a ne salva” (p. 266-268).

Destul de interesante sunt și **UPS bazate pe realități istorice**. Dintre acestea, cele mai cunoscute ar fi: *Scopul scuză mijloacele*, *Zarurile sunt aruncate*, *Carne de tun*, *Sabia lui Domocle*, *A trece Rubiconul*, *A-și aprinde paie-n cap*, *A da bir cu fugiții* ș.a.

A trece Rubiconul (în română); *passer le Rubicon* (în franceză); *перейти Рубикон* (în rusă); *премина Рубикон* (în l. bulgară). Această unitate polilexicală semnifică faptul „de a face un pas decisiv”, fiind o aluzie la un episod din viața lui Iulius Cezar. Rubiconul este un râu care separă Italia de Galia alpină. Senatul roman, pentru a asigura securitatea

Romei de invazia trupelor galiene, a declarat trădător de patrie pe acela care va trece acest râu. Iulius Cezar a trecut cu armata sa râul Rubicon, iar expresia respectivă a rămas să semnifice și până în prezent gândul de „a face un pas decisiv” (p. 269-272).

În concluzie la cele comentate, susținem că lucrarea dnei prof. Angela Savin-Zgardan *Motivația unităților polilexicale stabile în limba română* reprezintă o contribuție reală la inițierea unei noi direcții de cercetare – lingvistica motivațională, prin care se lansează o modalitate diversă de investigare în scopul cunoașterii profunde a esenței obiectului studiat. Trăsăturile specifice ale UPS în limba română nu sunt văzute ca fiind de natură să conducă la o tratare de rutină, ci sunt tratate ca simpli factori de caracterizare, descriși în termenii unui aparat conceptual comun cu acele în a cărui termeni se discută trăsăturile caracteristice ale oricărui domeniu lingvistic.

Concepută în formula europeană a structuralismului lingvistic, această monografie reprezintă o excelentă introducere în problematica specifică lingvisticii motivaționale; iar ceea ce nu putem să nu remarcăm este grija cu care autoarea analizează diversele teze din domeniul lingvisticii motivaționale, din perspectiva unei metodologii generale a științei despre limbă. În felul acesta, lingvistica nu este văzută ca un fapt închis în sine, neatins de mișcarea de idei, ci devine o parte integrantă a structuralismului lingvistic european, în general. Respectiva monografie va fi de folos nu numai pentru profesorii și studenții facultăților filologice, ci și pentru toți cei interesați, direct sau indirect, de problemele caracteristice ale lingvisticii generale și ale celei motivaționale.